
Návštěva u Démokrita aneb O lidské povaze

Poslyš, milý Dámagete, jak se stalo, že jsem navštívil Démokrita.

Když jsem se blížil k městě Abdéře, potkal jsem před branou velké zástupy mužů i žen, kteří na mne zřejmě čekali. Byli celí rozrušení, poněvadž si mysleli, že Démokritos podlehl šílenství. Můj přítel Filopoimén mne chtěl zavést do svého pohostinného domu, ale já jsem prohlásil:

„Nic takového, Filopoiméne, já se nejdřív podívám k Démokritovi.“

To se občanům zamlouvalo, i vedli mne přes náměstí. Někteří mě následovali, jiní v samé horlivosti utíkali přede mnou a byli i takoví, kteří svolávali všechny bohy na pomoc, jen aby se Démokritos uzdravil. Já jsem jim v rychlé chůzi říkal, aby byli dobré mysli, doufal jsem totiž, že ho celkem snadno přivedu k rozumu. Ostatně Démokritův dům byl nedaleko. Vedli mne kolem hradební zdi a tam za věží se zdvihal dost příkře pahorek s mohutnými, stinnými stromy. Tam byl filosofův příbytek. Sám Démokritos seděl pod stinným, nízkým platanem na kamenném sedátku. Byl bledý, pohublý a vous mu sahal až do klína. Po jeho pravém boku padal ze skály tenký pramínek vody a vydával jemný zvuk. Ve skále byla jeskyňka zcela určitě zasvěcená nymfám. Na kolenou měl Démokritos knihu a ještě další kolem sebe.

Abdérané mi při tom pohledu říkali smutně: „Vidíš, Hippokrate, jak tam v šílenství tráví svůj život? Vždyť ani neví, co chce a co dělá.“

Démokritos to ovšem slyšel, chvílemi se smál, chvílemi jen ušklíbl a ustavičně potřásal hlavou. I řekl jsem Abdéránům:

„Vy zůstaňte tady na tom místě, já půjdu dál až k němu, poslechnu si řeč toho muže, prozkoumám jeho tělesný stav a pokusím se poznat, jak je to doopravdy s jeho chorobou.“ Šel jsem tedy k němu.

„Buď zdrav, hoste,“ řekl mi na uvítanou, jakmile spatřil, že k němu přistupuji.

„Ty také, Démokrite, nejmoudřejší z lidí,“ odpověděl jsem. On se jaksi začervenal, protože mě nemohl pojmenovat jménem, a snad i pro to mé oslovení, ale vzápětí se zeptal:

„Jakým jménem tě mám nazvat? Právě proto, že tvé jméno neznám, oslovil jsem tě slovem hoste.“

„Jsem Hippokratés,“ já na to, „říkají mi lékař.“

„Vznešená snaha Asklépiových kněží,“ pravil Démokritos, „slavná pověst tvé rozvahy a moudrosti při léčení dospěla v nejednom vyprávění až k nám. Co však tě sem vlastně přivedlo, příteli?“

„Přišel jsem kvůli tobě, Démokrite, abych poznal moudrého člověka. Považuji tě za doopravdy blaženého, protože žiješ v takovém klidu, jaký já si nemohu dopřát.“

„A proč bys nemohl?“

„O tu možnost mne připravuje starost o majetek, o rodinu, o děti, někdy také dluhy, nemoce, úmrtí a všechno to, co člověka potkává v životě.“

Démokritos neřekl tentokrát ani slovo, ale zato propukl v podivný smích.

„Čemu se vlastně směješ?“ podivil jsem se. „Směješ se snad tomu, že jsem se zmínil o dobru i zlu v lidském životě? Jsem přesvědčen, Démokrite, že ostatní předčíš moudrostí, ale chci znát příčinu tvého smíchu, chci vědět, co ti na mé řeči připadá tak směšné. Poznám-li příčinu, třeba se mi podaří ji potlačit, anebo se ty sám pokusíš zapudit nevhodný smích.“

„Podaří-li se ti to, Hippokrate, jak říkáš, podaří se ti léčení jako nikomu jinému.“

Já jsem se tedy tázal: „A to se ti nezdá ani trochu podivné, jestliže se směješ, když se mluví třeba o smrti člověka nebo jeho nemoci či když někoho postihne duševní ochablost nebo nevyčísitelný zármutek či něco ještě horšího?“

Nad čímpak by ses měl doopravdy radovat, tomu se vysmíváš, takže není u tebe zřejmý naprosto žádný rozdíl mezi dobrem a špatností.“

„Máš úplně pravdu,“ řekl bez váhání. „Vskutku neznáš příčinu mého smíchu. Kdybys poznal, proč se směji, možná že by sis odnesl můj smích do své vlasti jako nejučinnější lék. Poznal bys totiž, jaké úsilí vynakládají všichni lidé na bezvýznamné věci, jak maří svůj čas s něčím, co ani nestojí za trochu námahy, a jak svůj život utrácení v honbě za věcmi, které stojí právě tak za posměch. Podívej, já se kupříkladu vysmívám takovému člověku, který má sice prázdný mozek, ale přesto je posedlý vášnivým zaujetím; má-li uvažovat nebo dokonce radit, počíná si jako malé, nerozumné dítě a dovede snášet nesmírné námahy, i když užitek — kde nic tu nic. Touha po stříbře a zlatě ho žene na samý konec světa a do odlehlých pustin. Ve svém pochybném počínání nezná únavy, ale touha po hromadě majetku ho žene dál a dál až do úplného vyčerpání. A nestydí se ani trochu, že mu lidé říkají „boháč“, protože vyhrabává ze země zlato a stříbro, ovšem nikoli vlastníma rukama, ale za pomoci otroků, kteří v té zemi také leckdy přicházejí o život. A jak se nemám usmívat nad pošetilostí těch, kteří si kupují psy nebo koně nebo zase do svého bohatství zabírají polnosti a připisují si je jako neměnné vlastnictví, jen aby dokázali, že vládnu velíkému okruhu lidí, a přitom si sami sobě poručit nedovedou. Také se hrnou do manželství a v krátkém čase dovedou manželku zapudit. Jedním dechem takřka milují a hned vzápětí se zase užírají nenávistí. Celí rozpálení svými choutkami přivádějí na svět potomky a dospěle klidně s lehkým srdcem vyhánějí z domovů. Což se takové jalové a hloupé počínání nějak liší od pošetilosti, ne-li přímo od šílenství? Lidé rovněž osnují občanské rozbroje a opovrhují klidem. Vůbec jsou to divní tvorové. Svým vladařům usilují o život, pobíjejí jiné, provrtávají zemi, jen aby vypátrali stříbro, a když je někdy naleznou, koupí zase další půdu a po jejím zakoupení prodají plodiny, jež na ní vyrostly, aby se zase dostali k penězům. Jakými změnami a náladami se nechají štvát! Když nemají majetek, dychtivě se za ním honí, když jsou bohatí, ze samého strachu své bohatství ukrývají nebo je rozhazují, až zase nemají nic. Nediv se, Hippokrate, že se jim vysmívám, když se octnou v nepříjemné situaci, vždyť ustavičně porušují zásady pravdy. Pro

nostech zralého věku, a když se dostaví, hořekují. Vladaři a vůbec lidé, kteří mají nějakou moc, prohlašují, že prostý člověk je doopravdy blažený, a přitom ten prostý člověk ustavičně touží mít větší moc. V menším měřítku zase člověk, který je postaven do čela správy obce, závidí řemeslníkovi, že na něho nečíhá žádné nebezpečí, ten zase na oplátku vidí v představeném obce někoho, jehož moc není ničím omezena. Nikdo z těch lidí totiž nevidí přímou a ničím nezkalenou cestu pravé ušlechtilosti, cestu, která je dokonale schůdná a bezpečná; většinu ani nenapadne vydat se po ní ke štěstí. Naopak, ubírají se při svých činech jen a jen oklikami, ba téměř bezcestím a klopýtají drsným hlozím. Jsou takoví, kteří popuzováni svými choutkami beze studu se milují na cizím loži, jiné zle poznamenala nemoc nepřejčnosti; je také skupina lidí, kteří se dovedou ve své bezohledné ctižádosti vznášet nad ostatními a neštítí se ani zločinu, jenž je nakonec strhne do propasti zániku.

Pokud máš na mysli lidské žádosti, mnoho se neliší od němé tváře. Někdy jako by to s lidmi vypadalo ještě hůř: kanec má ovšem také žízeň, ale jen pokud se nenapije vody. Vlk sice roztrhá laň, ale jen aby zahnal nejhorší hlad, jinak zachovává klid. A člověk? Má ten někdy dost? Dovede den nastavit nocí a přecpává se a sytí všemi požitky, že neví, kdy přestat. A jak se nemám, Hippokrate, vysmívat člověku, který ze samé lásky běduje a nařiká pro ženu, již sám ve své prehlivosti vyhnal? A nemám se také vysmát nějakému obchodníkovi, který brázdí s lodí strašná, hluboká moře za ziskem a přitom se klepe strachem před nebezpečím? Či snad nezasluhuje posměchu jiný výtečník, jemuž mořská bouře potopila koráb obtížený zbožím a on potom — když si zachránil zdravou kůži — žaluje na moře, že mu zničilo jeho loď? Nevidíš snad, jak je celý svět naplněn nelidskostí a jak proti lidem kupí jednu nepřijemnost za druhou? Vezmeš-li zdraví: člověk od hlavy až k patě již od samého zrodu je ohrožen nemocemi. V útlém věku je ubohý tvoreček, odkázaný na přispění druhých. Jak roste, tropí nepřístojnosti a hlouposti, v rozkvětu sil dovede být pořádně zbrklý. Jak mu potom věkem ubývá sil, je z něho zase ubohý tvor, vykonávající práci s rozvahou menší a menší. A kdybychom tak mohli odhalit závoje, které zakrý-

vají jeho nitro, a kdybychom mohli vidět do jeho činnosti, tu bychom spatřili, jak jedni myslí na jídlo, druzí na špatně trávicí žaludek, jiní na trýznivé útrapy. Viděli bychom ještě lepší věci: jak míchají v duchu jedy, jak chystají nástrahy anebo se prostě radují, truchlí; přemítají, jak dostat nepřítele k soudu či opět jak si někoho získat dotěrným pochlebováním. K tomu přistupují záměry činů ukrytých v duši ještě hlouběji. V lakotě a chamtivosti se utápějí všichni, mladí jako staří, silní jako slabí, chudáci stejně jako bohatí, poněvadž si svého vlastnictví ani trochu necení, zato dvojnásob touží zmocnit se hodnot, v něž teprve doufají. Vidíme-li tedy tolik marností, kolik snah, jež jsou cizorodé, ba protichůdné dění v přírodě, nemá nám to být k smíchu? Naproti tomu si lidé neoblíbili naslouchat rozumným rozhovorům a moudrost považují málem za šílenství, zvláště zahloubá-li se člověk do vlastního nitra. Vždyť ani v tvém povolání, Hippokrate, to není lepší. Slyšel jsem, že většina léčebných úkonů je provázena nedůvěrou a výtkami. Nemocní totiž, jakmile jsou zachráněni, hned svou záchranu přisuzují bohům a náhodě. A jestliže někoho zaslepí závist, tu ani lékaři nedají svým svědectvím za pravdu kolegovi, kterému se podařil nějaký zákrok.“

Po těchto slovech jsem pravil: „Můj drahý Démokrite, do svého domova si odnesu skvělý dar tvého pohostinství, neboť jsi mě nasýtil svou moudrostí. Vracím se domů jako hlasatel tvé chvály; vždyť jsi v nitru vypátral a obsáhl skutečnou podstatu lidské povahy.“

Pak jsem se ještě vrátil k Abdéranům, kteří na mne opodál čekali, a řekl jsem jim: „Abdérané, děkuji vám ze srdce, že jste pro mne vzkázali, viděl jsem Démokrita, nejmoudřejšího člověka, který jediný může lidem vrátit rozum.“